

TÜRKİYE’DE ASKER FOLKLORU ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE UŞAK İLİ BANAZ İLÇESİNE BAĞLI YENİCE KÖYÜ’NDE ASKER FOLKLORU

Sagıp ATLI* & Saniye YAĞCI**

Öz

Köklü bir geçmişe sahip olan, ordu-millet anlayışını asırlardır devam ettiren Türk milletinde askerlik, kutsal bir vazife olarak görülmektedir. Türk kültüründe asırlar boyu süregelen savaş dönemlerinde orduya asker gönderme törenleri kutsal bir vazife olarak kabul edilmiştir. Eski dönemlerde savaşa ordu gönderen Türk milleti günümüzde bu anlayışı erkek çocuklarını askere uğurlama törenlerine yansıtmıştır. Türk insanının hayatında önemli bir yere sahip olan askerlik, halkın duygu, düşünce ve hayallerini çeşitli edebî ürünler ve uygulamalar hâlinde ifade etmesine vesile olmuş, üzerinde yıllarca konuşulan olayların ve uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmada Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’ndeki asker folkloru ele alınmıştır. Çalışma kapsamında görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak 2019 yılı içerisinde farklı tarihlerde derleme yapılmıştır. Derlemeler sonucunda elde edilen verilerden hareketle inceleme ve değerlendirme yapılarak bu çalışma meydana getirilmiştir. Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, alanı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Türkiye’de asker folkloru üzerine yapılan müstakil çalışmaların (lisansüstü tezler, kitaplar, makale ve bildiriler) ayrı başlıklar altında bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra kronolojik bir listesi verilmiştir. Çalışmanın devamında Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’nden derlenen asker folkloruyla ilgili veriler; “askerlik öncesi yapılan uygulamalar, askerlik esnasında yapılan uygulamalar, askerlik sonrası yapılan uygulamalar ve askerlikle ilgili maniler” şeklinde dört başlıkta incelenmiştir. Askerlik öncesi yapılan uygulamalar başlığında; asker muayenesi (yoklama), asker gezmesi, asker daveti, askere hediye verme, asker eğlencesi ve asker kınası, asker duası ve uğurlaması ele alınmıştır. Askerlik esnasında yapılan uygulamalar başlığında; acemi birliğine katılma, yemin töreni, dağıtım ve usta birliğine katılma, haberleşme, izin, terhis konuları incelenmiştir. Askerlik sonrası yapılan uygulamalar başlığında; asker ziyareti, asker mevlidi ve adağı konularının incelenmesine yer verilmiştir. Askerlikle ilgili derlenen maniler de içerikleri, şekil özellikleri, yaratım ve aktarım özelliklerine göre incelenmiştir. Ardından derlenen manilerin metinleri verilmiştir. Bu çalışma sonucunda Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’ndeki asker folkloru kapsamında yapılan uygulamaların neler olduğu, zaman içerisinde geçirdiği değişimler ve güncel durumu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Banaz, Yenice Köyü, asker, folklor.

* Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Manisa/TÜRKİYE, atlisagip@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2692-5194.

** Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Manisa/TÜRKİYE, saniyeyagci8@gmail.com, ORCID: 0009-0001-7691-8681.

STUDIES ON MILITARY FOLKLORE IN TURKEY AND MILITARY FOLKLORE IN YENICE VILLAGE, BANAZ DISTRICT, USAK PROVINCE

Abstract

The Turkish nation, which has upheld the tradition of being a “military nation” for centuries, regards military service as a sacred duty. Throughout history, sending soldiers to the army during wartime has been considered a sacred duty in Turkish culture. While in earlier times, the Turkish people sent troops to war, today, this understanding has been reflected in the ceremonies held to bid farewell to young men leaving for military service. Military service, which holds an important place in the lives of Turkish people, has led to the expression of emotions, thoughts, and aspirations through various literary products and practices, giving rise to events that have been discussed for a long time and traditions. This study examines military folklore in Yenice Village, located in the Banaz district of Usak province. Within the context of the study, compilation work was carried out on different dates in 2019 using interview and observation techniques. Based on the data obtained from these compilations, analysis and evaluation were conducted, and this study was formed. In the introduction, information is provided about the subject, context, and methodology of the research. Then, an evaluation of independent studies on military folklore in Turkey is made under separate headings, followed by a chronological list given. In the continuation of the study, the data compiled on military folklore from Yenice Village in Banaz district of Usak province are examined under four headings: practices before military service, practices during military service, practices after military service, and manis related to military service. Under the practices before military service heading, military examination, military visit, military invitation, giving gifts to soldiers, military entertainment, military henna, military prayer, and send-off are addressed. Under the practices during military service heading, joining the basic training unit, oath-taking ceremony, distribution and joining the permanent unit, communication, leave, and discharge are examined. Under the practices after military service heading, military visit, mawlid for soldiers, and adak for soldiers are analyzed. The manis related to military service are examined based on their content, structural characteristics, creation, and transmission features. The texts of the compiled manis are then provided. As a result of this study, the practices carried out within the context of military folklore in Yenice Village in Banaz district of Usak province, the changes they have undergone over time, and their current state have been talked over.

Keywords: Usak, Banaz, Yenice Village, military, folklore.

Giriş

İnsanın ontolojik durumundaki (birey oluşundaki) herhangi bir değişiklik veya sosyal statüsüyle ilgili değişimler birer geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç geçiş dönemi bulunmakla birlikte erkekler için sünnet ve askerlik de bu dönemler içerisinde kabul edilmektedir (Serkina, 2000: 185). İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan geçiş dönemleri her yörede özel tören ve uygulamalarla kutlanmaktadır.

Türkiye’de yirmi yaşına gelen her Türk vatandaşının-mazereti yoksa- askerlik görevini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu durum halk yaşamında da birbirinden farklı birçok inanç ve uygulamanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu pratiklerin de insan hayatında bir süreç içerisinde devam etmesi (askerlik öncesi, askerlik, askerden dönüş) ve asker yakınlarının da bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde bu süreç içinde yer almaları pratiklerin kapsamının geniş olmasını sağlamıştır (Fidan, 2020: V).

Türk kültüründe erkekler için sünnet ve askerlik erginlenme dönemi olarak kabul edilmektedir. Erginlenme modeli olarak ele alınan askerlik, Türk toplumu için vazgeçilmez bir dönemdir. Geçmiş dönemlerde ilk defa gurbete çıkma askerlikle mümkünken, aileden ilk defa ayrı kalma, yaşadığı yerin dışında başka dünyaların olduğunun farkına varıldığı dönem olarak askerlik, birey hayatında son derece önemli bir süreci oluşturur. Dolayısıyla bu sürecin başlangıcı sırasındaki törensel uğurlama, zaman içinde bir gelenek hâline gelerek benimsenmiş ve yaygınlık kazanmıştır (Mormenekşe, 2007: 24).

Türk halkı için askerlik çok önemli bir yere sahip olduğundan erkekler askerlik çağına geldiklerinde onları askere uğurlamak, askerlik dönüşü karşılamak zamanla bir gelenek hâline gelmiştir. Bu süreç delikanlının askere gideceği tarihin belli olması, askere yolcu edilmesi, şiirlere ve türkülere konu olması, ardından ağıt yakılması, gönderdiği mektuplar ve askerden dönüşte karşılanmasına kadar kendi içinde geleneği olan bir geçiş dönemine dönüşmüştür (Artun, 2017: 306).

Askerlik Türk toplumunda kültürel bir olgu olarak kuşkusuz dil, din ve tarih gibi unsurların etkisiyle gelenekselleşir. Türk kültüründe askerliğin gelenekselleşmesinde ve şekillenmesinde toplumsal kontrol mekanizmalarının norm ve değerleri de etkili olmuştur. Askerlik anıları, askerliği kutsallaştıran, orayı peygamber ocağı diye nitelendiren, şehitlik ve gazilik gibi dinden referans bulan kabullerle, tarihi oluşum içinde vatan kavramı, vatan müdafaası gibi anlayışlar, askerlikle birlikte anılan ve askerliği gelenekselleştiren kavramların başında gelmektedir. Askerliğin gelenek hâline dönüşmesi toplumun orduya yüklediği dini misyondan da kaynaklanır. Ordu, halk belleğinde peygamber ocağı olarak kabul edilmiş ve bu şekilde de yaşamaktadır. Gelenek içinde gelişen ve geleneği besleyen özelliklerden şehitlik ve gazilik ise dinden kaynak bulan, sonrasında da devletin verdiği unvanlara dönüşmüştür (Mormenekşe, 2007: 17).

Türk kültüründe asırlar boyu süregelen savaş dönemlerinde orduya asker gönderme törenleri kutsal bir vazife olarak kabul edilmiştir. Eski dönemlerde savaşa ordu gönderen Türk milleti günümüzde bu anlayışı erkek çocuklarını askere uğurlama törenlerine yansıtarak devam ettirmiştir (Acar, 2022: 216).

Çalışmada önce araştırmanın konusu, alanı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Türkiye’de asker folkloru üzerine yapılan müstakil çalışmaların bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın devamında Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’nden derlenen asker folkloruyla ilgili veriler; “askerlik öncesi yapılan uygulamalar, askerlik esnasında yapılan uygulamalar, askerlik sonrası yapılan uygulamalar ve askerlikle ilgili maniler” şeklinde dört başlıkta incelenmiştir. Derleme çalışması esnasında yörede askerlikle ilgili halk edebiyatı ürünlerinden sadece mani tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışmada sadece mani metinlerine yer verilmiş ve bunların incelenmesi yapılmıştır.

1. Araştırmanın Konusu, Alanı ve Yöntemi

Bu çalışmada Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’ndeki askerlik folkloru ele alınmıştır. Askerlikle ilgili yöredeki uygulamaların geçmişteki ve günümüzdeki durumu tespit

edilerek hem devam eden hem de zamanla değişime uğrayıp sürdürülen uygulamaların güncel durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak 2019 yılı içerisinde derleme yapılmıştır. Derlemeler sonucunda elde edilen verilerden hareketle bu çalışma meydana getirilmiştir. Çalışma içinde kaynak kişilerden alınan bilgiler olduğu gibi kullanıldığında tırnak içine alınarak gösterilmiş ve cümlelerin yanına kaynak kişi bilgisi “(KK-1)” örneğinde olduğu gibi kısaltılarak verilmiştir. Aynı bilginin farklı kaynak kişilerden alındığı durumlarda ise veriler birleştirilip ortak bir metin hâline getirilerek cümle sonunda bir parantez içinde veri alınan bütün kaynak kişiler “(KK-1, 2, 5)” örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.

Derleme alanımız olan Yenice Köyü, Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı küçük bir yerleşim yeridir. Köy, Uşak merkeze 43 km, Banaz ilçesine 12 km uzaklıktadır. Yenice Köyü; doğuda Balcıdamı Köyü, batıda Şaban Köyü, kuzeyde Kaplangı Köyü ve Corum Köyü, güneyde ise Reşadiye Köyü ve Düzkışla Köyü ile çevrilidir. Yenice Köyü’ne ilk yerleşenler iki Yörük ailedir. Köye yerleşen bu Yörük ailelerinin Gaçar Yörükleri olduğu söylenmektedir. Daha sonraları ise Deveciler, Hacılar, Hatıplar, Emirler gibi küçük sülaleler oluşmuştur. Köyün bulunduğu yer ormanlık, dağlık ve engebeli bir yerdir. Ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Son zamanlarda ise başta Uşak ve Banaz olmak üzere yakın şehirlere çalışmaya gidenler olmaktadır. Köye yakın bir yerde bulunan Şirşir Çeşmesi’nin böbrek taşlarını düşürdüğü bilinmektedir. Ayrıca köye ait çok miktarda mesire yerleri ve yeşillik alanlar bulunmakta olup köyde küçük bir gölet de mevcuttur. Günümüzde köyün hane sayısı 130 olup toplam nüfusu 566’dır.¹

2. Türkiye’de Asker Folkloru Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de askerlik hem önemli bir müessese hem de toplum tarafından değer verilen bir kurumdur. Toplum tarafından kutsal bir vazife olarak görülen askerliğe bağlı olarak zamanla birçok inanç ve uygulama ortaya çıkmıştır. Askerliğin bu kadar önemli bir yere sahip olması ve çeşitli inanç ve uygulamaların geçmişten günümüze kadar yapılmasına rağmen asker folklorunu konu edinen müstakil çalışmalar çok fazla değildir. Türkiye’de sadece asker folklorunu konu alan kitap, tez, makale ve bildiri olmak üzere farklı şekillerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan tarama neticesinde müstakil olarak asker folklorunu konu alan çalışmaların sayılarının az olduğu dikkati çekmektedir. Bu konu daha çok il, ilçe veya köy gibi yerlerin monografi çalışmaları içerisinde, bir yörenin geçiş dönemlerini ya da törenlerini konu alan çalışmalar arasında ele alındığı görülmüştür.²

Bu konuyla ilgili *YÖK Ulusal Tez Merkezi*’nde sadece asker folklorunu konu alan doktora ve yüksek lisans tezleri taranmıştır.³ Tarama neticesinde konuyla ilgili doktora tezine rastlanmamış olup beş yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Tezlerin biri asker mektuplarını, üçü genel olarak asker folklorunu ve biri de üç yöreye ait asker folklorunu konu edinmektedir. Bu tezlerin künyeleri de kronolojik olarak aşağıda verilmiştir:

1. Mustafa Arıkan, *Asker Mektupları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi SBE, 1990.
2. Fatih Mormenekşe, *Bir Erginlenme Modeli Olarak Askerlik Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 2007.
3. Süleyman Fidan, *Anadolu Folklorunda Askerlik (Adana, Gaziantep, Kayseri Örneği)* Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi SBE, 2008.
4. Aytaç Yiyin, *Türk Kültüründe Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE, 2009.
5. Zeynel Karacagil, *Erkek Olma Yolunda Askerlik Durağı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2014.

Asker folkloruyla ilgili müstakil olarak yapılan ve tespit edebildiğimiz beş kitap çalışması bulunmaktadır. Bu kitapların künyeleri kronolojik sıraya göre aşağıda verilmiştir:

1. Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Askerlik Fıkraları*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1983.
2. Mehmet Ünlü ve Hüseyin Ünlü, *Sporcu ve Asker Fıkraları*, İstanbul: Ünlü Yayınları, 1993
3. Suat İlhan, *Türk Askerî Kültürünün Tarihî Gelişmesi/Kutsal Ocak*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1999.

4. Filiz Bingölçe, *Asker Argosu Sözlüğü*, Ankara: Alt-Üst Yayınları, 2005.
5. Süleyman Fidan, *Asker Folkloru*, Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2020. (Bu çalışma 2008’de tamamlanan “*Anadolu Folklorunda Askerlik (Adana, Gaziantep, Kayseri Örneği)*” isimli yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış hâlidir.)

Asker folkloruyla ilgili müstakil olarak yapılan ve tespit edebildiğimiz otuz beş adet makale ve bildiri çalışması bulunmaktadır. En eski çalışmanın 1917 tarihinde asker mektupları üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların künyeleri kronolojik olarak aşağıda verilmiştir:

1. Yaşar Ziya, “Asker Mektupları”, *Türk Yurdu*, C. VI, S. 130, Mart 1917, 31.
2. Hüseyin Öztürk, “Karaözü Köyü’nde Asker Uğurlama”, *Ülkü*, C. 2, S. 20, 1948, 29.
3. Nevzat Türkten, “Asker Mektupları”, *Erciyes*, C. 2, S. 1, Mayıs 1979, 15-19.
4. İsmet Zeki Eyüpoğlu, “Karadeniz Asker Türküleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 2, S. 42, Ocak 1953, 669-671.
5. Hakkı Ercan, “Askerliğe Dair Adetler”, *Türk Yurdu*, S. 256, Mayıs 1956, 860-861.
6. M. Mustafa Çaldağ, “Asker Mektupları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 5, S. 111, Ekim 1958, 1781-1783.
7. Şener Yüce, “Bucak İlçesinde Askerlik Dönüşü”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 10, S. 216, Temmuz 1967, 4461.
8. Ali Rıza Balaman, “Verimli’de Askere Uğurlama Töreni”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 14, S. 273, Nisan 1972, 6280-6282.
9. Emin Kuzucular, “Şarkışla’nın Ağcakışla Bucağında Askere Hazırlama ve Uğurlama”, *Sivas Folkloru*, C. II, S. 20, Eylül 1974, 17-18.
10. Gürsel Arslanoğlu, “Askeri Folklorumuza Dair Notlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 15, S. 305, Aralık 1974, 7179.
11. Doğan Kaya, “Asker Mektupları”, *Sivas Folkloru*, C. III, S. 36, 1976, 17-18.
12. Eshabil Kıraslan, “Silifke’nin Kırtıl Köyünde Asker Uğurlama”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 17, S. 338, Eylül 1977, 8109-8110.
13. Doğan Kaya, “Askerlik Üzerine Derlemeler-I”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 18, S. 345, Nisan 1978, 8291-8293.
14. Doğan Kaya, “Askerlik Üzerine Derlemeler-2”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 18, S. 347, Haziran 1978, 8360-8362.
15. Doğan Kaya, “Askerlik Üzerine Derlemeler-3”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 18, S. 357, Nisan 1979, 8636-8638.
16. Haluk Çağdaş, “Sivas’ta Asker Uğurlama Geleneği”, *Sivas Folkloru*, S. 76-77, Mayıs-Haziran 1979, 11-12.
17. Gülali Aydınoğlu, “Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 19, S. 363, Ekim 1979, 8809.
18. Melek Ketre, “Adana Halk Kültüründe Askeri Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği”, *Anabritannica*, C. II, S. 87, 1986, 456-465.
19. Durali Doğan, “Yozgat’ta Gençlerin Askere Uğurlanışı”, *Millî Folklor*, C. 1, S. 2, Haziran 1989, 15.
20. Suat İlhan, “Askerliğin Kültürümüzdeki Yeri”, *Erdem*, C. 5, S. 14, 1989, 349-365.
21. Suat İlhan, “Askerlik”, *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 46, 1990, 321-334.
22. Melek Ketre, “Adana’da Askere Uğurlama ve Karşılama Geleneği”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana, 1999, 456-465.
23. Erman Artun, “Adana’da Asker Uğurlama ve Karşılama Törenleri”, *Millî Folklor*, S. 47, 2000, 41-48.
24. Asiye Kalay, “Amasya İli Göynücek İlçesine Bağlı Alan Köyünde Askerlik Uygulaması ile İlgili

- Gelenek Görenekler”, *Folklor/Edebiyat*, S. 2, 2001, 202-203.
25. Doğan Kaya, “Asker Mektupları, Askerlik Üzerine Derlemeler”, *Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002, 11-40. (Bu yazı, yazarın *Türk Folklor Araştırmaları*’nın 345, 347 ve 357’nci sayılarında ve *Sivas Folkloru*’nun 36. sayısında yayınladığı yazılarının bir araya getirilmiş hâlidir.)
 26. Mehmet Naci Önal, “Trabzon’da Asker Düğünü”, *Millî Folklor*, S. 64, 2004, 137-140.
 27. Erman Artun, “Adana’da Askere Uğurlama-Karşılama Törenleri; Asker Ağıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri”, *Adana Halk Kültürü*, Ankara: Ulusoy Matbaacılık, 2006, 211-226.
 28. Hüseyin Yıldız, “Sözlü Kültür Malzemesi Olarak Türkçede Askerlik Jargonu”, *Millî Folklor*, C. 11, S. 88, 2010, 112-125.
 29. Süleyman Fidan, “Türk Kültüründe Askerî Giyim Kuşam ve Asker Modası”, *Millî Folklor*, Y. 23, S. 92, 2011, 95-105.
 30. Süleyman Fidan, “Kültür Ortamlarında Asker Folkloru”, *IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu (29 Eylül-1 Ekim 2016)*, ed. Özkul Çobanoğlu vd., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü Yayınları, 2016, 977-983.
 31. Süleyman Fidan, “Gaziantep’te Asker Folkloru”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (8-10 Kasım 2018/Çanakkale) Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Aça, Motif Vakfı Yayınları, 2018, 282-286.
 32. Nagihan Çetin, “Türk Töresinde Askerliğin Yeri ve Türkiye’de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler”. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2018, 161-175.
 33. Süleyman Fidan, “Asker Türkülerinin Sosyal Psikolojik Zemini ve İşlevleri”, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019, 99-116.
 34. Ebru Şenocak, “Kültürel Bellekte Askere Yollama Geleneği: Baskil (Elâzığ) ve Çevresi Örneği”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Y. 8, S. 22, 2020, 49-61.
 35. Mustafa Kılıç, “Anadolu’da Asker Uğurlama-Karşılama Folkloru”, *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı (21-22 Haziran 2022)*, ed. Emrah Bozok, Ahmet Metehan Şahin vd., Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 2023, 535-555.

3. Yenice Köyü’nde Askerlik Öncesi Yapılan Uygulamalar

Askerlik öncesi yapılan uygulamalar; “asker muayenesi (yoklama), asker gezmesi, asker daveti, askere hediye verme, asker eğlencesi ve kınası, asker duası ve uğurlaması” başlıkları altında incelenmiştir.

3.1. Asker Muayenesi (Yoklama)

Askerlik çağına gelmiş⁴ olan her erkeğin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri vardır. Askere gideceklerin belirlenmesi için öncelikle askerlere bildiri amaçlı “yoklama kâğıdı/celep pusulası” gönderilir. Yoklama kâğıdı gelen asker adayları, muayene için bazen bireysel olarak bazen de toplu şekilde ilçe merkezine doktora giderler. Köyde genellikle gençler birlikte gitmektedir (KK-1, 2, 3, 5).

Askeri literatürde yoklama; “yükümlülerin kimlik, adres, nitelik, tahsil, özellik, meslek ve sağlık durumlarının tespit edilerek bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması işlemlerini kapsar.” (URL-1). Bu muayenenin amacı, askere gideceklerde herhangi bir engel veya hastalık durumunun olup olmadığının tespit edilmesidir. Muayene sonucunda askerlik için herhangi bir engeli ve hastalığı olmayan kişiler vakti gelince askere çağırılır. Fakat askere gitmek için bir engeli, kronik hastalığı veya askerlik yapmasına engel teşkil eden başka bir durumu olanlarsa askere gidemezler. Bu kişilere “çürük raporu” verilir (KK-1, 2, 3, 5).

Yenice Köyü’nde askerlik zamanı gelen gençler “vatan borcu, vatan sevgisi, millet sevgisi” düşüncesiyle askere gitmeye isteklidirler. Yörede genellikle askere gitmek istemeyen genç bulunmamaktadır. Çürük raporu almak durumunda kalanlar da askere gidemedikleri için çok üzülürler (KK-1, 2, 3, 6). Gençlerle birlikte bu üzüntüyü onların aileleri de yaşamaktadır. Bu kişiler asker gezmelerine, davetlerine, eğlence ve dualara katılmakta fakat askere gidememektedirler. Yani askere gitmek hariç diğer tüm faaliyetlerde bulunurlar (KK-1, 2, 6).

Yörede zaruretten dolayı askere gitmeyen gence herhangi bir olumsuz tepki gösterilmemektedir. Aksine çürük raporu nedeniyle askere gidemeyen için yani bir hastalığı, rahatsızlığı bulunduğundan dolayı köylü tarafından bu durum gayet anlayış ve hoşgörü ile karşılanır. Diğer askerler ve köylüler, çürük raporu alanların üzülmemesi ve kendini kötü hissetmemeleri için onlara moral verirler ve bu kişilerle şakalaşarak ilgilenirler (KK-1, 2, 4, 5).

Köyde sağlık muayenesinde rahatsızlığı olup çürük raporu verilen kişilere, “askere gitmeyene kız verilmez, adam yerine konulmaz” gibi bir düşünce beslenilmez. Bu durum onlar için günlük yaşantılarında herhangi sorun oluşturmaz. Ama herhangi bir rahatsızlığı olmadan askere gitmek istemeyen veya askere gitmemek için bahane üreten, bir rahatsızlığı olmadan çürük raporu almaya çalışan kişiler ise böyle bir durumla karşılaşabilir. Yörede bu kişilere “vatan haini” gözüyle bakılır. “Kız vermeme veya adam yerine koyulmama” durumu gerçek rahatsızlığı bulunanlar için değil askere keyfi gitmeyenler için söz konusudur (KK-1, 2, 5, 6).

Muayeneden kısa bir süre sonra askere gidecekler tekrar ilçedeki askerlik şubesine çağırılırlar. Buradaki amaç, askere gideceklerin yoklamasının yapılmasıdır. Böylece askere gidecek olan kişilerin adresinde kalıp kalmadıkları, bu kişilerin köyde olup olmadıkları belirlenir (KK-1, 2, 3, 5).

Bu asker yoklaması ve muayenesi sonrasında yörede askere gidecek olanların sayısı ve isimleri belirlenmiş olur. Böylece asker uğurlama için gerekli hazırlıkların yapılmasına başlanır. Hem asker aileleri hem de köylüler kendilerine düşen görevleri yerine getirmek için hazırlıklara başlarlar.

3.2. Asker Gezmesi

Askerlik muayenesi (yoklaması) tamamlanan kişilerin hepsi askere gitmelerine az bir zaman kala köyde toplanırlar. Toplandıktan sonra asker adayları uzun bir süre, askere gidene kadar genellikle köy içinde gezerler. Köy içinde gezerken farklı eğlence etkinlikleri ve faaliyetlerinde bulunurlar. Örneğin sürekli köy içinde dolaşırken müzik çalıp şarkı ve türkü dinlerler, davul ve zurna çalarlar. Bu sırada köydeki evlere çıkarak para toplarlar. Evine çıkılan hane sahipleri, askere gideceklerin çaldığı davula para takarak onlara maddi olarak küçük destekte bulunurlar (KK-1, 2, 3, 6).⁵

Köy içerisinde gece geç saatlere kadar gezen gençler bu sırada köylülere küçük oyunlar ve şakalar yaparlar. Herhangi bir köylünün evinin önünde bulunan eşyasını saklarlar veya yolları kapatırlar. Ev önünde traktörü ya da arabası bulunan köylülerin bu araçlarını izinli veya izinsiz şekilde alıp köy içinde gezerler. Gezerken köy meydanında bulunan çeşmelerde birbirlerini ıslatıp kendilerince eğlenirler. Eğlenmek için farklı eğlence yerlerinde bulunurlar. Asker adaylarının gezme sırasında köydeki faaliyetlerine ve köylülere yaptıkları çeşitli şakalara hiç kimse hem askerlere olan sevgi ve saygılarından hem de geleneğin bir parçası olmasından dolayı herhangi bir olumsuz tepki vermez (KK-1, 2, 3, 6).

3.3. Asker Daveti

Askere gidecek gençlerin köy içindeki gezmesi sırasında köylüler gençleri yemeğe davet eder.⁶ Köy içinde gezen gençler, sırasıyla bütün evlere giderler. Bu sıranın da belirlenebilmesi için gençler kendi aralarında bir “başkan⁷” seçerler. Başkan seçilen asker adayı, karışıklık olmaması için köylülerin çağırdıkları gün ve saatleri liste hâlinde not eder. Gençler köyde gezerken aynı zamanda sırası gelen köylünün evine yemeğe giderler. Bu arada askere gidecek gençleri evine yemeğe davet eden köylünün evinde onlar için özel bir hazırlık yapılır. Bütün köylünün amacı, evine gelen asker adaylarını en iyi şekilde ağırlayıp memnun etmektir. Gençler orada yiyip içerek davet sahibinin evinde eğlenirler (KK-1, 2, 3, 6).

Asker davetleri ilk başlarda az ve düzenli olarak yapılırsa da zaman geçtikçe ve gençlerin askere gidecekleri gün yaklaştıkça davetler süreklilik ve yoğunluk kazanır. Aynı gün içerisinde birden fazla köylünün davetine gidildiği de olur (KK-1, 2, 6). Bazı hane sahipleri de farklılık olması açısından asker adaylarını evi yerine değişik yerlere yemeğe götürürler. Bu yerlerin başında köyde bulunan gölet ve ilçedeki restoranlar gelmektedir. Ayrıca köylülerin bazıları bu daveti köyde bulunan piknik alanlarında da gerçekleştirirler (KK-3). Bunun dışında bazı köylüler ise yemek daveti yerine askere gidecekleri para vererek tercihi onlara bırakırlar. Askerler verilen bu paraları kendi istedikleri herhangi bir ihtiyaçları için kullanırlar (KK-1, 2, 6).

3.4. Askere Hediye Verme

Askerlerin gezme ve daveti sırasında ayrıca evlerine götürülen hediyeler⁸ vardır. Bu hediyeler arasında tavuk, çorap, havlu, yazma⁹, gömlek ve kazak gelmekle birlikte özellikle tavuk ve yazma en çok götürülen hediyedir.¹⁰ Daha önceleri askere gidecekler'e götürülen tavuklar pişirilip götürülürken günümüzde ise çoğunlukla tavuklar çiğ veya canlı olarak götürülmektedir (KK-1, 2, 6).

Asker adaylarına getirilen yazmalar, eğer askere gidecek kişi evli ise eşine verilir, bekar ise onun çeyizine konulur. Bu anlamda da getirilen hediyelerin çeyize konulabilecek nitelikte olmasına önem verilir (KK-1). Bütün köylü kaç tane askere gidecek varsa sırasıyla onların evlerine hediyelerini götürürler. Bu sırada asker evleri gece-gündüz kalabalık ve eğlencelerin düzenlendiği bir ortama bürünür. Asker evlerine hediye getiren misafirlere çay, kahve ve yemek gibi ikramlarda bulunulur (KK-1, 2, 6).

3.5. Asker Eğlencesi ve Asker Kınası

Asker eğlencesi, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Çok eski bir geçmişe dayanmakla birlikte günümüzde de farklı yörelerde¹¹ benzer ya da değişik uygulamalarla asker eğlencesi gerçekleştirilmektedir. Askere gidecek kişinin belirli bir süre evinden ve sevdiklerinden uzak kalacak olmasının ortaya çıkardığı ayrılık ve özlem hissinin azaltılması, vatani bir görev olan askerlik vazifesini yerine getireceği için duyulan heyecanın paylaşılması, özellikle evli ve çocuk sahibi olanlarla yaşadığı yerden farklı bir yere daha önceden hiç gitmemiş kişilerin içinde bulundukları stresli durumdan belirli bir süre de olsa uzaklaştırmak gibi nedenlerle askere gidecek kişiye moral ve destek vermek için asker eğlencesi yapılmaktadır.

Asker gezmesi ve davetlerinin ardından gençler, askere gidecekleri tarihe yakın bir gün belirleyerek bir eğlence yaparlar. Bu eğlencenin masrafları için öncelikle aralarında para toplarlar. Toplanan parayla saz ekibi, aşçı ve kameraman ayarlanır. Eğlence gününde askerler tüm gün köyün içinde gezerek eğlence olduğunu duyururlar. Aynı zamanda camiden verilen bir anonsla tüm köylü bu eğlenceye davet edilir (KK-1, 2, 3, 6).

Yörede asker eğlencesindeki yemek ikramı daha önceleri yok iken 2016 yılından itibaren asker eğlencelerinde yer almaya başlamıştır. Yemek olarak Uşak yöresine ait keşkek¹² listenin en başında gelir. Kuru fasulye, pilav, et, çorba, salata ve tatlı asker eğlencesinde ikram edilen başlıca yemeklerdir (KK-1, 2, 3, 6).

Asker eğlencelerinde verilen yemeklerde bulunan tatlı, askerlerin ve asker ailelerinin tercihinine göre değişmektedir. Tatlının belirlenmesinde içinde bulunulan mevsim ve asker ailelerinin ekonomik durumu etkilidir. Örneğin mevsim yaz ise tatlı yerine karpuz veya üzüm verilirken diğer mevsimlerde tahin helvası veya irmik helvası tercih edilir. Bu ikramlar ücretli olarak tutulan aşçılar tarafından yapılır. Malzemelerin temin edilmesi, yiyeceklerin yapılarak sunuma hazır hâle getirilmesi bu aşçıların görevleridir (KK-1, 2, 3, 5, 6).

Akşam eğlence başlamadan önce köy konağı veya camide toplu hâlde yemek yenilir. Bu arada askere gidecekler için mevlit okunup dua edilir. Yemeğin bitmesiyle birlikte tüm köylü toplandıktan sonra eğlence başlar. Eğlence genellikle köy konağında, köy meydanında veya okul bahçesinde yapılır. Eğlencenin başlamasıyla ilk önce askerlerin omuzlarına isimlerinin yazılı olduğu “al yazmalar”¹³ takılır. Bunların takılmasıyla birlikte tüm asker adayları birlikte oyuna çıkarak ilk oyunlarını beraber oynarlar. İlk oyundan sonra ikinci oyunda köylüler asker adaylarına para çevirir.¹⁴ Bununla birlikte köyün kadınları askerlerin boyunlarına yazma dolarlar. Bir süre askere gidecek gençler oynadıktan sonra her biri ayrı ayrı kendi ailesi ve arkadaşlarıyla oyuna çıkar. Bunun için her askere ayrı istek yapılır. Eğer eğlence için özel olarak gelen misafirler varsa onlar da oyuna davet edilir. Ayrıca gençler, bu eğlenceye başka köyün askere gidecek gençlerini de davet ederler. Asker anneleri, başka köyden gelen gençlere de yazma dolarlar ve onlara da para takarlar. Başka köyden gelen gençler için de ayrı bir istek yapıp oyunlarını oynadıktan sonra tüm askerler hep birlikte eğlenceye devam ederler (KK-1, 2, 3, 6).

Asker eğlencelerinde her türlü oyunun oynanmasıyla birlikte en çok Uşak yöresine ait olan İslamoğlu¹⁵ oyunu icra edilir. Genellikle oyuna çıkan kişiler ilk önce İslamoğlu oyununu oynar ve ardından da farklı bir oyunla devam ederler. İslamoğlu dışında misket oyunu ve roman oyunu

oynanıp halay çekilir. Bunların haricinde ise köylüyü ve askerleri eğlendirmek için köyün gençleri tarafından kılık değiştirerek hazırlanan küçük, eğlenceli ve güldürücü gösterilere de yer verilir. Bu gösteriler daha önceden herhangi bir hazırlık yapılmadan o an doğaçlama olarak yapılır. Bunlara ek olarak gençler tarafından Köroğlu ve Topal gibi oyunlar da mizansen içerikli bir biçimde oynanır. Zamanın ilerlemesiyle oyunlar devam ederken asker aileleri, köylülere çerez, çekirdek, şeker ve içecek dağıtırlar. Bunların yenilip içilmesiyle birlikte kına hazırlıkları başlar (KK-1, 2, 3, 6).

Fotoğraf 1: Köydeki asker eğlencesine başka köyden katılan gençler

Türk kültüründe doğumdan ölüme kadar gerçekleştirilen ritüellerin çoğunda önemli bir yere sahip olan uygulamalardan birisi kına yakma geleneğidir. Doğum, sünnet, evlenme, asker uğurlama, ölüm, dini bayramlar, hacı karşılaması gibi zamanlarda kına yakıldığı bilinmektedir (Pişkin, 2019: 59; Ekici, 1997; Tokmak, 2009; Durdu ve Durdu, 2009). Ayrıca son dönemlerde okul mezuniyet törenlerinde de kına yakma geleneği ortaya çıkmıştır (Küçükbasmacı, 2016). İnsanların dışında Anadolu’da ve İran’da atların alınlarına, kuyruklarına, bileklerine de kına yakılır. Bu geleneğin arkasında atların süslenmesi, yaralarının tedavi edilmesi ve diğer atlardan ayrılması için bir işaret konulması yatar. Anadolu’da ayrıca hediye gidecek koçların alınlarına, sırtlarına ya da kuyruklarına kına yakılır (Pişkin, 2019: 59). Yaşar Kalafat, Türk kültüründe kınanın adanmışlığın bir sembolü olduğunu vurgulayıp kınanın “asker adayına, kurban edilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere” yakıldığını belirterek kına yakmanın kutsal bir anlam ifade ettiğini ve bu açıdan da önemli bir işleve sahip olduğunu belirtmektedir (1995: 105-106).

Yörede askere gidenlerin “vatanına kurban olsun” anlayışına bağlı olarak kına yakma geleneğinin sürdürüldüğü kaynak kişiler tarafından ifade edilmektedir.¹⁶ Asker eğlencesinin sonlarına doğru daha önceden bir asker annesi tarafından alınan kına orada asker annelerinden biri tarafından hazırlanır. Askerlerin de hazırlanmasıyla birlikte kına yakılır. Her askere en yakını olan annesi, kardeşi ya da yengesi tarafından kına yakılır. Kına, askerin iki elinin avuç içine yakılır. Bütün askerlerin kınasının yakılmasının ardından fotoğraf çekimi başlar. Köylüler, askerlerin akrabaları, ailesi ve arkadaşları askere gidecek gençlerle birlikte fotoğraf çekilir. Fotoğraf çekiminin ardından oyunlarla birlikte eğlenceye devam edilir. Belli bir zaman sonra oyunların da bitimiyle eğlence sona erer. Ardından eğlenceye katılanlar evine dağılır ve asker adaylarının arkadaşları, akrabaları askerle birlikte eve gelir. Asker evinde kısa bir süre daha oturulur, çay ve kahve içilerek bol sohbet edilir (KK-1, 2, 3, 6).

Fotoğraf 2: Asker eğlencesinde kına yakılan askerler.

3.6. Asker Duası ve Uğurlaması

Erginlenme modeli olarak ele alınan askerlik, Türk toplumu için çok önemli bir dönemdir. Geçmiş dönemlerde ilk defa gurbete çıkma, aileden ilk kez ayrı kalma, yaşadığı yerin dışında başka dünyaların olduğunun farkına varmak sadece askerlikle mümkün olduğundan dolayı bu dönem birey hayatında son derece önemli bir süreci oluşturur. Dolayısıyla bu sürecin başlangıcı sırasındaki törensel uğurlama, zamanla gelenek hâline gelmiş, benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır (Mormenekşe, 2007: 24). Asker uğurlama geleneği Anadolu'nun birçok yerinde benzer ya da farklı uygulamalarla sürdürülmektedir.¹⁷

Yörede asker duası, asker adaylarının askere gitmelerine birkaç gün kala cami avlusunda imam tarafından yapılır. Askere gidecekler tarafından belirlenen günde camiden anons edilerek tüm köylü asker duasına davet edilir. Yörede köylüler de bu duaya katılmaya özen gösterirler. Köylülerin toplanmasıyla cami avlusunda köyün imamı tarafından askere gidecekler için dua edilir. Duanın ardından asker aileleri camide köylülere kek, gofret ve lokum gibi küçük ikramlarda bulunurlar. Daha sonra askerler sıraya geçerek duaya katılan köylülerle vedalaşırlar. Özellikle veda için asker evine gitmeyecek olanlar, camide askerin cebine para koyarlar. Vedalaşmanın bitmesiyle askerin en yakın akraba ve arkadaşları asker evinde toplanırlar (KK-1, 2, 3, 6).

Asker adaylarının evi, askere gidecekleri gün çok kalabalık olur. Köylülerin büyük bir çoğunluğu sürekli olarak asker evine vedalaşmaya gelirler. Yörede “Asker geçirmesi” olarak bilinen bu uygulama özellikle askerin en yakınları tarafından yapılır. Askeri geçirmeye gelen kişiler biraz oturur ve sohbet ederler. Aynı zamanda gelen bu kişilere asker ailesi tarafından küçük ikramlarda bulunulur. Asker geçirmeye gelen kişiler askerle vedalaşıp ona para vererek evlerine giderler. Burada verilen paranın miktarı herkesin kendi bütçesine ve askere gidecek kişiye yakınlık durumuna göre değişmektedir (KK-1, 2, 3).

Asker adayının evden ayrılma zamanı geldiğinde, oradaki bütün herkesle vedalaşır. Ailesi tarafından ayarlanan bir araçla otobüse binmeye gider. Otobüse kadar onuna ailesi, yakın arkadaş ve akrabaları da bir konvoy şeklinde eşlik eder. Asker evden ayrılırken bir kişi arkasından su döker. Bu sırada başta asker annesi ve babası olmak üzere askerin en yakınları hüznle gözyaşlarını tutamazlar. Asker, otobüs beklerken orada da arkadaşlarıyla davul, zurna eşliğinde eğlenir. Otobüsü gelince son kez oradakilerle vedalaşıp yolculuğuna başlar (KK-1, 2, 3).

4. Yenice Köyü'nde Askerlik Esnasında Yapılan Uygulamalar

Askerlik esnasında yapılan uygulamaların öncesi veya sonrakiler kadar yöresel olma özelliği bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise askere giden herkesin uyması ve yerine getirmesi gereken belirli standartların bulunmasıdır. Askerlik esnasında yapılan uygulamalar; “acemi birliğine katılma, yemin töreni, dağıtım ve usta birliğine katılma, haberleşme, izin, terhis” başlıkları altında incelenmiştir.

4.1. Acemi Birliğine Katılma

Asker adayının evinden ayrıldıktan sonra askeriye de geldiği ve eğitim aldığı yere “acemi birliği” denir. Acemi birliğinin süresi, zaman içerisinde askerlik süresinin uzayıp kısalmasına bağlı olarak değişmiştir. Örneğin derleme yaptığımız KK-3 toplam 12 aylık askerlik süresinde 48 gün acemi birliği yapmıştır. KK-4 ise 18 aylık askerlik süresinde 90 günde acemi birliğini tamamlamıştır. Acemi birliğine teslim olmadan önce askeriye de kullanılacak eşyalar temin edilir, gençlerin bir kısmı saçlarını önceden kestirirken bazıları da askeriye de tıraş olmayı tercih eder (KK-3, 4, 5).

Acemi birliğinde genellikle bir ay sonra (bu süre bazen değişebilir) yemin töreni yapılır. Bu geçen bir ay içerisinde diğer eğitimlerin yanında askerler, yemin töreni için de hazırlık yaparlar. Tören geçidi için yürüyüş yapılır ve marşlar söylenir. Yemin töreni hazırlıkları yapılırken bu arada asker ailelerine haber verilir. Eğer durumu iyi olan varsa, yeri yakın olan asker aileleri de bu törene katılırlar (KK-1, 2, 3).

4.2. Yemin Töreni

Acemi birliğinde geçen ortalama bir aydan sonra askerler için yemin töreni düzenlenir. Bu tören bir aksilik olmadığı sürece cuma günleri yapılır. Askerler tören alanında verilen talimatla birlikte hazırlanan masaların yanında sıralanırlar. Bu masalarda silah ve bayraklar bulunur. Askerlerin sağ elleri masada, sol elleri ise yanındaki arkadaşının palaskasında olacak şekilde talimat verecek komutan beklenir. Daha sonra komutanlardan birisi yemini söyler ve askerler de tekrarlar. Yemin sonrası yürüyüş yapılır. Böylece yemin töreni sona erer (KK-3, 4, 5). Yemin törenine, daha önceden haber verilen aileler de katılabilirler. Pandemi döneminden önce askerin yakın arkadaşları ve ailesi birlikte yemin törenine katılırdı. Fakat pandemiden sonra sadece birinci derece akrabalarının katılımına izin verilmektedir. Törenden sonra birinci derece yakını gelen askerler “evci izni” alarak ailesiyle birlikte iki gün izne çıkabilirler (KK-1, 3, 4).

4.3. Dağıtım ve Usta Birliğine Katılma

Dağıtım, acemiliğin bitmesine yakın askerlerin usta birliğinde görev yapacağı yerlerin belli olmasıdır. Gidecekleri yerleri belli olan askerler, acemiliğin bitmesiyle beraber dağıtım iznine çıkarlar. Dağıtım izni genellikle 7 gündür. Bu izin dağıtım yerlerine gitmeden önce verilir. İznin süresi askerin gideceği yere göre değişiklik gösterir. Örneğin yol izni olarak birkaç gün ekleme de yapılabilir. Yörede dağıtım iznine gelen askeri ziyarete gidilir. Genellikle köylüler ve yakın akrabaları askeri ziyarete gelirler. Çünkü askerin izne geldiğini herkes duymayabilir. İzni biten asker, iznin son günü usta birliğine yani görev yapacağı yere teslim olur (KK-4). Usta birliğinin bitmesine birkaç gün kala asker tezkeresini almadan, askerin arkadaşları karakolda toplanırlar. Tezkeresini alacak olan arkadaşlarını uğurlamak için veda amaçlı bir eğlence düzenlerler (KK-3).

4.4. Haberleşme

Askerlik sürecinde askerle haberleşme, geçmişte ve günümüzde farklılık göstermektedir. Telefonun olmadığı zamanlarda mektupla haberleşme yaygındır. Yörede askerin ilk mektubunu getiren kişiye askerin ailesi tarafından hediye verme adeti vardı (KK-1, 3, 5). Geçmişte asker olan kişiden, askerin ailesine ilk mektubu getirene askerin annesi, babası ve dedesi gibi aile üyelerinin herhangi biri tarafından hediye olarak tavuk veya para verilmekteydi (KK-1, 4, 7).

Asker mektuplarının hem içerik hem de kullanılan ifadeler ve kompozisyonu bakımından belirli bir standardı bulunmaktadır. Bu konuda çalışma yapan Türkten, yazısında asker mektuplarının adeta müşterek bir metin hâlinde olmasının nedenini, okur-yazar oranının az olduğu yıllardan beri, okur-yazar olanların, okur-yazar olmayan arkadaşlarının mektuplarını yazmaları sonucunda zamanla basmakalıp ifadelerin ve ortak bir ana metnin meydana gelmiş olabileceği şeklinde açıklamaktadır (1979: 16).

Mektupların içeriği genel olarak şu şekildedir: Askerler mektubunda öncelikle ailelerinin durumunu sorup sonra da kendilerinden bahsederler. Orada günlerinin nasıl geçtiğini, arkadaşlarını ve komutanlarını anlatırlar. Daha çok iyi ve güzel şeylere değinip ailelerini üzmemek, merakta bırakmamak için kötü bir şey olduysa veya bir hastalık söz konusu ise bunlara mektupta yer vermezler. Genelde de kalan gün sayısını ailelerine bildirmek için mektuba yazarlar. Mektubun

sonunda da “Büyüklerimin ellerinden küçüklerimin gözlerinden öperim, herkese selamlar.” ifadesi kullanılarak mektup bitirilir (KK-1, 5, 7).

Evli askerler ise genellikle eşlerine ayrı mektup yazmazlarmış. Ailelerine yazdıkları mektup içerisinde eşlerine de yer verir, mektup sonunda da eşlerine selam iletirlermiş. Eski dönemlerde çok sık mektup gelip gitmediği için ve genellikle asker eşleri askerlerin ailelerinin yanında yaşadığından dolayı asker eşlerine ayrıca mektup gönderme uygulaması yörede yokmuş (KK-1, 5, 7).

Mektuptan sonra ise cep telefonunun yaygın olmadığı dönemlerde veya yasak olduğu bölgelerde ise askeriye de bulunan kartlı ankesörlü telefonları kullanarak iletişim sağlanırdı. Özellikle bayram gibi özel günlerde askerler telefon görüşmesi yapabilmek için uzun sıra beklerlerdi. Günümüzde ise cep telefonlarının yaygınlık kazanması ve görev yerlerinde belirli zaman dilimlerinde serbest olmasıyla askerlerle olan iletişim kolaylaşmıştır (KK-3, 4, 5).

4.5. İzin

Askerlere verilen izinlerin dönemleri ve süreleri farklılık göstermektedir. Askeriyede kullanılan ilk izin, yemin törenine ailesinden birinci derece akrabası katılan askerlerin kullandığı “evci izni” olup 2 gündür. Sonraki izin ise acemi birliğini bitirip usta birliğine gitmek için dağıtım yapıldıktan sonra kullanılan “dağıtım izni”dir. Genellikle bu izin de 7 gündür. Fakat bu iznin süresi, askerin gideceği yere göre değişmektedir. Usta birliğine gidilecek görev yerine göre birkaç gün uzayabilir. Usta birliğinde ise izinler askerlerin isteğine ve komutanların onaylarına bağlıdır. Eğer asker izne gelmek isterse ve komutanları onaylarsa gelebilir. Fakat izin kullanmayan askerlerin şafağından izin süreleri düşülür. Ayrıca bayram, düğün ve cenaze gibi özel durumlarda askerlerin izin istemeleri sonucunda komutanların onaylarına göre de askerler izin kullanabilir (KK-3, 4, 5).

Askerlik süresi boyunca bir de “çarşı izni” vardır. Askerler çarşı iznini usta birliğinde kullanırlar. Bu iznin kullanılması, süresi ve hangi aralıklarla çıkıldığı görev yapılan yere göre değişir. KK-4’ün usta birliğinde Bitlis’te bulunduğu dönemde askerler hiç çarşı izni kullanmamışlardır. Gerekli ihtiyaçları bir ay süre ile karakollarına helikopter ile ulaştırılmıştır (KK-4).

Yörede askerlik görevi esnasında izne gelenlere ziyarete gidilir. İzin süresi kısa olduğu için herkes haberdar olamayabilir. Asker olan kişi, yakın akrabalarını kendisi de ziyaret edebilir. Nadir de olsa hiç izne gelmeden askerliğini tamamlayanlar da vardır. Yörede evli olarak askere gidenlerin çoğu her izni kullanmaya çalışmaktadır (KK-3, 4).

4.6. Terhis

Askeri literatürde terhis, “Muvazzaflık hizmet süresini tamamlayan veya tamamlamış kabul edilen yükümlülerin, yedeklik döneminde silahlı altına alınıp hizmetine ihtiyaç kalmayanlar ile özel kanunlarla Türk Silahlı Kuvvetleri’ne katılan ve resmî bir kıyafet taşıyan kişilerin çeşitli nedenlerle Türk Silahlı Kuvvetleri’nden ayrılmaları” (URL-3) şeklinde tanımlanmaktadır. Yörede bir kişinin askerlik görevini tamamlaması için “terhis olmak” ifadesi yerine “tezkere almak” tabiri kullanılır. Tezkere, askerlerin askerlik görevlerinin bittiğini gösteren bir belgedir. Askerlerin acemi birliklerini bitirip usta birliği görevini de tamamladıktan sonra terhis olan askerlere tezkere belgesi verilir. Tezkerenin alınması sadece askerliğin bittiğini göstermemektedir. Aynı zamanda toplum nezdinde askerliğini tamamlayan bir kişi olgunluk sürecini tamamladığı için artık iş hayatına atılabilir, bekarsa evlilik hazırlığına başlayabilir ve sorumluluk alabileceği görevlere getirilebilir (KK-1, 3, 4, 5).

Anadolu’nu bazı yörelerinde askerliğini yapmayana kız verilmemesi, askerliğin önemli bir erginlenme aşaması olduğunu göstermektedir. Örneğin Elâzığ Baskıl’da genç kızın askerliğini yapmış bir gençle evlendirilmesi, onun yalnız kalmasını engellemenin yanı sıra vatani görevini yerine getirmiş olmanın verdiği gurur, gencin olgunlaşma süreci açısından oldukça önemlidir. Genç, askerliğini yaptıktan sonra evlenmesine izin verilir. Bu anlamda askerlik, çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi olup önemli bir aşamadır (Şenocak, 2020: 51).

5. Yenice Köyü’nde Askerlik Sonrası Yapılan Uygulamalar

Yörede askerlik sonrasında da bazı uygulamalar yapılmaktadır. Genel olarak; asker ziyareti, asker mevlidi ve asker adağı uygulamalarının yapıldığı tespit edilmiştir.

5.1. Asker Ziyareti

“Değer verilen birini, bir yeri görmeye gitmek” anlamına gelen ziyaret, ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için mübarek yerleri, akrabaları, komşuları ve hastaları görmek gibi farklı amaçlarla yapılır (Kandemir, 2013: 496). Türk kültüründe yapılan ziyaretlerden birisi de askere giden kişinin askerliğini tamamlayıp geldiğinde yapılan “hoş geldin” anlamını taşıyan ziyaretir.

Yörede, askerliğini bitirip gelen askerlere “Hoş geldin” ziyaretine gidilir. Askerin görevinin bitmesiyle onu evine getiren kişi özellikle ilk gün askerin evinde bulunur. Çünkü asker ailesi bu kişiye “müjdelik”¹⁸ verir. Yörede “müjdelik” olarak bilinen hediyeler asker ailesinin maddi durumuna göre değişir. Müjdelik olarak ailelerin maddi durumlarına göre koç, kuzu, tavuk ve para gibi hediyeler verilir (KK-1, 2, 6).

Askerin askerden geldiği günden itibaren başlayan bu ziyaret yaklaşık bir hafta, on gün hem gece hem de gündüz devam eder. Ziyaretlerin süresi mevsime, yöredeki iş durumuna, askerin evinin uygun olup olmaması gibi sebeplere göre değişir. İşlerin olmadığı bir döneme ve kış aylarına denk gelirse ziyaret uzun sürerken işlerin yoğun olduğu bir zamana denk gelmesi durumunda ziyaretin süresi fazla uzun tutulmamaktadır. Asker ziyaretlerine; kadın, erkek, genç, çocuk ve yaşlı herkes gitmektedir. Askerin yakın arkadaşları ise genellikle ziyaretler bitene kadar asker evine gelirler. Bu sırada asker ziyaretine gelen misafirlere şeker, lokum, çay ve kahve gibi ikramlarda bulunulur. Ziyarete gelenlere askerin aile fertleri (annesi, kız kardeşi, erkek kardeşi, yengesi vb.) ve askerin yakın arkadaşları tarafından hizmet edilir (KK-1, 2, 6, 7).

Yörede asker ziyareti önemsenen bir durumdur. Asker yakınları arasında herhangi bir küskünlük olmaması hâlinde herkes ziyarete gitmeye gayret eder. Gidemeyenler ise arayıp mazeretlerini bildirirler. Böylece herhangi bir kırgınlık meydana gelmez (KK-1, 7).

5.2. Asker Mevlidi ve Adağı

Mevlit okuma veya okutma geleneği hayatın her döneminde icra edilen bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak mevlit; “kutsal gecelerde, çeşitli vesilelerle şehitlerin ruhlarını taziz için, bir kişinin ölümünde, adaklarda, mahallî şöhret sahiplerinin ruhlarını taziz için, dinî veya ictimai kurumların açılışında, hac dönüşünde, doğumlarda, sünnette, okula-okumaya başlama, askerlik, evlenme, şükür ve yağmur duasına çıkarken” (Toygar, 1982: 520-521; Tezcan, 1997: 148) icra edilmektedir.

Yörede mevlidin okutulduğu dönemlerden birisi askerlik dönüşüdür. Asker mevlidi ve adağı asker aileleri tarafından asker dönüşü yapılan bir uygulamadır. Bir asker ailesi, oğullarının askerliğini tamamlayıp gelmesi durumunda kurban keseceklerini veya mevlit okutacaklarını, bazı aileler de her ikisini birlikte yapacaklarını çocukları askere gidince vaat ederler (KK-1, 4). Aileler oğullarının askerden gelmesi durumunda bu vaatlerini gerçekleştirirler. Fakat bunları her ailenin yapması gibi bir zorunluluk olmayıp bunlar ailelerin isteklerine ve maddi durumlarına göre değişmektedir (KK-1, 6).

Asker mevlidi¹⁹, asker geldikten sonra asker ailesi tarafından belirlenen bir günde yapılır. Günün belirlenmesinde asker ailesinin ekonomik durumu, köydeki işler, aşçı ve mevlit okuyacak hocaların müsaitlik durumu etkilidir. Mevlit yapmak için özellikle belirlenen bir gün yoktur (KK-1, 4, 5, 6, 7). Asker mevlidi, mevlidi okutacak askerin evinde veya tercihe göre köyün camisinde yapılır (KK-1, 3, 4, 6, 7). Mevlide tüm köylü ve askerin köy dışında bulunan yakın çevredeki aile, akraba ve arkadaşları davet edilir. Mevlidin yapılacağı gün, askerin herhangi bir yakın akrabası tarafından köydeki tüm evler dolaşarak köylü mevlide davet edilir. Ayrıca mevlit saatine yakın köyün camisinden anons edilerek tüm köylü mevlide çağrılır. Köyün dışından gelecek olanlar ise telefonla aranarak mevlide davet edilir (KK-1, 6, 7). Asker mevlidinde yemek ikramı vardır. Menüde ise asker eğlencesindeki yemeklerin aynıları bulunmaktadır (KK-1, 2, 7).

Adak; “Tanrıya, kutsal tanınan bir şahsa, bir yere (ağaç, su, taş, kuyu, tekke vb.), herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı vaat, şartlı bir söz, bazan şartlı, bazan peşin (mum-tuz serpmeye vb.) bir and olarak, ferden veya toplulukça yapılan bazı hâllerde de (gündönümü zamanında, bereket vb.) temini için kurban kesimi gibi yerine getirilen bir hareket, bir davranış, bir dua” (Tanyu, 1967: 9) şeklinde tanımlanmaktadır. Adak, herhangi bir konuda gücüne inanılan doğaüstü varlıklara ya da semavî dinlerde olduğu gibi Allah’ın yardımına nail olmak için

başvurulan törenli veya törensiz olarak başvuru bir davranıştır (Tanyu, 1967: 40-49). Geçiş dönemlerinde, mal sahibi olmak, eğitim ve meslek hayatında başarı elde etmek, yolculukların kazasız bitmesi, hastalıktan-zararlı madde bağımlılığından kurtulma, önemli bir sıkıntının/sorunun sonlanması, bir işin beklenildiği gibi bitmesi, maddi durumun düzelmesi, yağmur yağması, ürünün bol olması gibi nedenlerle adak adanmaktadır (Akarpınar, 1999: 142).

Bazı asker aileleri tarafından, oğullarının askerliğini tamamlayıp gelmeleri durumunda adak adadıkları tespit edilmiştir.²⁰ Asker geldikten sonra özellikle aynı gün veya en geç üç gün içerisinde bu adak yerine getirilmeye çalışılır. Adak olarak ailenin durumuna ve tercihinine göre koyun, koç ve keçi kesilmektedir. Adak kesileceği zaman herhangi bir duyuru yapılmaz (KK-1, 4, 6, 7). Adak hayvanını köy hocası veya askerin aile büyüklerinden herhangi birisi keser. Kesen kişi asker adına niyet eder ve tekbir eşliğinde kurbanı askerin evinin önünde keser. Kesilen adak kurbanının eti askerin akrabalarına, komşulara ve fakirlere dağıtılır. Etin yemek olarak pişirilip ikram edilmesi veya dağıtılması gibi bir durum yoktur (KK-1, 3, 4, 6, 7). Bu adak etinden askerin ailesinden kimse yemez ve adak olan et tamamıyla dağıtılır (KK-1, 7).

6. Askerlikle İlgili Maniler²¹

Maninin yaratım aktarım özellikleri arasında asker uğurlama, asker karşılama ve asker mektupları da yer alır. Muhteva özellikleri arasında ise askerlik, askerlik süresi, eğitimi, nöbeti, ast-üst münasebetleri, başta gazilik ve şehitlik olmak üzere bütün rütbeleri olmak üzere tüm boyutlarıyla manilerde konu edinmektedir (Çelik, 2005: 107).

Yörede askerlikle ilgili söylenen yedi mâni derlenmiştir. Bu manilerin hepsi bir kaynak kişiden alınmıştır. Bu kaynak kişi de köyde daha önceden irticalen mâni söyleyebilen ve hemen her ortamda bu geleneği yaşatan Satı Aydın isimli kişiden vefat etmeden önce duyduğunu belirtmiştir. Manilerin asker eğlencesi, asker uğurlaması ve asker karşılması gibi ortamlarda söylendiği kaynak kişilerden öğrenilmektedir (KK-1). Manilerin içeriklerinden hareketle askere giden kişinin, askere giden kişinin sevdiğinin ve yakınlarının ağzından başkasının söylediği belirtilebilir. Muhteva özellikleri özlem, temenni, genel olarak askerlik ve buna bağlı diğer konulardır. Derlenen manilerin hepsinin nazım birimi dördlüktür. Manilerin mısralarının hece sayıları aynı olmayıp farklılık göstermektedir. Sadece iki maninin mısraları yedili hece ölçüsünden oluşurken diğerleri düzensizdir.

“Pencereye ip gerdim

Koparsa ekle yârim

Ben askere gidiyom

Döncem bekle yârim” (KK-1)

“Askere bak askere

Bir elinde matıra

Konuştüğümüz o günler

Olsun sana hatıra” (KK-1)

“Askerler zalim

Yapıyor talim

On sekiz ay askerlik

Çekilir mi yârim?” (KK-1)

“Asker yolu beklerim

Günü güne eklerim

Git sen yârim buradan
Ben burayı beklerim” (KK-1)

“Arabam dört teker
Tepeye doğru yük çeker
Ben askere gidiyom
Bu ayrılığı kim çeker?” (KK-1)

“Kazak örerim kazak
Otuz iki ilmekten
Askerden mektup gelmiş
Okuyamadım gülmekten” (KK-1)

“Kar yağar ipek gibi
Savrulur kepek gibi
Bizim köyün askerleri
Yeni açan çiçek gibi” (KK-1)

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de asker folkloru üzerine yapılan müstakil çalışmaların bir değerlendirmesi ve Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’nden derlenen askerlikle ilgili uygulamaların incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda asker folkloruyla ilgili müstakil olarak yapılan ve tespit edebildiğimiz beş yüksek lisans tezi, beş kitap çalışması ve otuz beş adet makale ve bildiri çalışması bulunmaktadır. Bu tespitten hareketle kitap ve lisansüstü tez çalışmalarının artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Yenice Köyü’nden derlenen asker folkloruyla ilgili veriler; “askerlik öncesi yapılan uygulamalar, askerlik esnasında yapılan uygulamalar, askerlik sonrası yapılan uygulamalar ve askerlikle ilgili maniler” şeklinde dört başlıkta incelenmiştir. Askerlik öncesi yapılan uygulamalar; “asker muayenesi (yoklama), asker gezmesi, asker daveti, askere hediye verme, asker eğlencesi ve kınası, asker duası ve uğurlaması” şeklinde başlıklandırılmıştır. Yörede asker folkloruyla ilgili en fazla uygulamanın olduğu dönem askerlik öncesidir. Asker yoklaması, yörede askere gidecek olanların sayısı ve isimleri belirlenmesini sağlar. Böylece köyde asker uğurlama için hem asker aileleri hem de köylüler tarafından gerekli hazırlıklar yapılmaya başlanmaktadır. Köyde askerlik zamanı gelen gençlerin yoklama işlemlerini yaptırdıktan sonra hep birlikte köy içinde “asker gezmesi”ne çıktıkları ve gezme esnasında çeşitli eğlenceli faaliyetlerle hem kendilerini hem de köylüleri eğlendirdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca köylülerin bu gezme esnasında askerleri sırayla, yemeğe davet ettikleri görülmüştür. Bazı hane sahipleri de farklılık olması açısından asker adaylarını evi yerine restoran gibi değişik yerlere yemeğe de götürmektedir. Bazı köylüler ise yemek daveti yerine askere gidecekler para vermektedir. Askerlerin gezme ve daveti sırasında ayrıca evlerine götürülen hediyeler vardır. Bu hediyeler arasında tavuk, çorap, havlu, yazma, gömlek ve kazak gelmekle birlikte özellikle tavuk ve yazma en çok götürülen hediyedir. Daha önceleri askere gidecekler götürülen tavuklar pişirilip götürülürken günümüzde ise çoğunlukla tavuklar çiğ veya canlı olarak götürülmektedir.

Askerler askere gitmelerine az bir zaman kala hem kendilerine hem de köylülere yönelik bir asker eğlencesi düzenlenmektedir. Bu eğlencelerin daha önceki senelerde yemeksiz, 2016 yılından

itibaren ise yemekli olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Eğlencelerde her türlü oyunun oynanmasıyla birlikte daha çok yöreye ait olan İslamoğlu oyunu oynanır. Yörede askere gidenlere kına yakma geleneği sürdürülmektedir. Asker eğlencesinin sonlarına doğru askere en yakını olan annesi, kardeşi ya da yengesi tarafından askerin iki elinin avuç içine kına yakılır. Askere gitmeden önce toplu şekilde dua ve uğurlamaların yapıldığı, uğurlama sırasında askerlere köylüler ve akrabaları tarafından para verildiği tespit edilmiştir.

Askerlik esnasında yapılan uygulamalar; “acemi birliğine katılma, yemin töreni, dağıtım ve usta birliğine katılma, haberleşme, izin, terhis” başlıklarına ayrılmıştır. Bu dönemdeki uygulamaların çoğu standart olan ve her askerin yapmakla yükümlü olduğu genel uygulamalardır. Burada daha çok ön plana çıkan uygulama ise haberleşmedir. Askerlik sürecinde, askerlerin iletişimi sağlayabilmeleri için zaman içerisinde iletişim araçlarının değiştiği görülmüştür. Önceleri mektup, sonrasında ankesörlü telefon ve yerine göre cep telefonu kullandıkları tespit edilmiştir. Zamanla iletişim olanaklarının yaygınlaştığı ve kolaylaştığı görülmektedir.

Yörede askerlik sonrasında yapılan uygulamalar; “asker ziyareti, asker mevlidi ve asker adağı” başlıklarına ayrılmıştır. Yörede, askerliğini bitirip gelen askerlere “Hoş geldin” ziyaretine gidilmektedir. Askerin görevinin bitmesiyle onu evine getiren kişiye asker ailesi tarafından “müjdelik” verilmektedir. Yörede “müjdelik” olarak bilinen hediyeler asker ailesinin maddi durumuna göre değişmekte ve genellikle koç, kuzu, tavuk ve para gibi hediyelerdir. Yörede asker ziyareti önemsenen bir durumdur. Asker yakınları arasında herhangi bir küskünlük olmaması hâlinde herkes ziyarete gitmeye gayret etmekte, gidemeyenler ise arayıp mazeretlerini bildirmektedir. Bu şekilde herhangi bir kırgınlığın oluşmasının önüne geçilmektedir. Askerden çocukları sağ salim dönen asker ailelerinin maddi imkanlarına göre mevlit okuttukları, varsa kurban adaklarını yerine getirdikleri görülmüştür.

Yörede askerlikle ilgili söylenen yedi mâni derlenmiştir. Bu manilerin hepsi bir kaynak kişiden alınmıştır. Bu kaynak kişi de köyde daha önceden irticalen mâni söyleyebilen ve hemen her ortamda bu geleneği yaşatan Satı Aydın isimli kişiden vefat etmeden önce duyduğunu belirtmiştir. Manilerin asker eğlencesi, asker uğurlaması ve asker karşılaması gibi ortamlarda söylendiği kaynak kişilerden öğrenilmektedir. Manilerin içeriklerinden hareketle askere giden kişinin, askere giden kişinin sevdiğinin ve yakınlarının ağzından başkasının söylediği belirtilebilir. Muhteva özellikleri özlem, temenni, genel olarak askerlik ve buna bağlı diğer konulardır. Derlenen manilerin hepsinin nazım birimi dördüktür. Manilerin mısralarının hece sayıları aynı olmayıp farklılık göstermektedir. Sadece iki maninin mısraları yedili hece ölçüsünden oluşurken diğerleri düzensizdir.

Bu çalışma sonucunda Yenice Köyü’ndeki asker folkloru kapsamında yapılan uygulamaların neler olduğu, zaman içerisinde geçirdiği değişimler ve güncel durumu ortaya konulmuştur.

Sonnotlar

¹ Yenice Köyü ile ilgili verilen bilgiler, çalışmanın oluşmasında bilgi alınan kaynak kişilerden elde edilmiştir. Kaynak kişilerin künyesi için “Sözlü Kaynaklar” kısmına bakınız.

² Bu çalışmalara örnek olarak bakınız. Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar-Töre ve Törenler-Oyunlar)*, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2013, 215-218; Hakan Acar, *Kültürel ve Sosyal Bağlamda Burdur Törenleri*, Konya: Palet Yayınları, 2022, 216-218; Gözen Akca, *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2009, 53-55; Seçil Kınacı, *Muğla İli Milas İlçesi Çomak Dağ Köyleri Folkloru Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2009, 63-66; Arzu Acar, *Manisa İli Selendi İlçesi Geçiş Dönemleri ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2018, 60-62; Zeynep Yıldırım, *Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm-Sünnet-Askerlik-Hac)*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019; Mehmet Çakırçoban, *Manisa İli Demirci İlçesi Ayvaalanı Köyü Monografisi*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2021, 62-65.

³ Tez taraması yapılırken sadece asker folklorunu konu edinen tezler ele alınmıştır. Muhteva olarak askerliği konu alan ve farklı bilim dallarında yapılan “Veysel Yıldırım, *Baki Divanı’nda Siyasi ve Askeri Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, 1996; Göksel Gökçe, *Aşık Ömer (17. YY) Divanı’nda Askerlikle İlgili Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017; Hakan Özkütükçü,

- 1923-1946 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Romanında Askerler, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2016; Melih Kuktaş, *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’ndeki Eski Oğuzca Askeri Söz Varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2021” gibi tezler listeye dahil edilmemiştir.
- ⁴ **Askerlik çağı:** Nüfus kayıtlarına göre her erkeğin yirmi yaşına girdiği yılın Ocak ayının birinci gününden başlayan ve kırk bir yaşına girdiği yılın Ocak ayının birinci gününde biten süreyi. (URL-2)
- ⁵ Asker gezmesi geleneği; Balıkesir-Kepsut, Tekirdağ-Saray, İstanbul-Silivri, Afyon-Sultandağı (Yiğit, 2009: 84-85) gibi Anadolu’nun farklı yerlerinde de vardır.
- ⁶ Askere gidecek gençleri yemeğe davet etme geleneği; Gaziantep, Kayseri (Fidan, 2008: 58); Çanakkale, Balıkesir, Afyon-Emirdağ (Yiğit, 2009: 81, 83), Amasya (Kalay, 2001: 203); Adıyaman (Kılıç, 2019: 86-87) gibi Anadolu’nun birçok yerinde de vardır.
- ⁷ Gaziantep’te yemek sırasını belirleyen ve takip eden kişiye “sağdıç” denir. Bu kişi asker adayının yakın arkadaşlarından askerliğini yapmış ve geleneğe hâkim birisi olması gerekir. Aynı zamanda bu asker adayının yanında gezerek onun her işini yapmaktadır (Fidan, 2008: 58).
- ⁸ Uşak ili Banaz ilçesinin dışında Elâzığ (Şenocak, 2020: 52), Burdur (Acar, 2022: 217), Trabzon (Önal, 2004: 139) gibi Anadolu’nun farklı yerlerinde de askere gidecek gence hediye verme geleneği vardır.
- ⁹ **Yazma:** Başörtünün yöredeki ismi (KK-1, 6).
- ¹⁰ Niğde Çiftlik’te kadınlar asker ziyaretine giderken iki yumurta götürmektedir. Asker ailesi de buna karşılık olarak kına ve çerez vermektedir (Yiğit, 2009: 80).
- ¹¹ Uşak ili Banaz ilçesinin dışında; Elâzığ-Baskil (Kıyak, 2005: 59-60), Burdur (Acar, 2022: 216-217), Gaziantep, Kayseri, Adana (Fidan, 2008), Afyon, Muğla, Kütahya, Ankara, Konya, Samsun, Tekirdağ, Niğde, Tokat (Yiğit, 2009: 84-87), Trabzon (Önal, 2004: 138), Manisa-Demirci (Çakırçoban, 2021: 63), Manisa-Selendi (Acar, 2018: 60-61), Konya (Taşbaş, 1989: 50), Afyonkarahisar-Sultandağı (Binici, 2019: 66), Amasya (Deveci, 2021: 773) gibi Anadolu’nun birçok yerinde asker eğlencesi düzenlenmektedir.
- ¹² **Keşkek:** Köylülerin kendi tarlalarından ürettikleri buğdaydan yapılır. Önce buğday ayıklanarak temizlenir. Eskiden köyde bulunan dübek taşlarının içine koyarak ıslatılır. Islatılan buğday taşın içinde yarım saat bekletilir. Daha sonra bekletilen buğdayların yumuşamasıyla ağaçtan yapılan tokmaklarla kadın-erkek karışık 5 kişi tarafından dövülür. Bu işlem 1 saat kadar devam eder. Kıvamı elde edildikten sonra bir çuvala boşaltılarak çuvalın içinde 2-3 saat bekletilir. Bekletmenin amacı ise buğdayın kabuğundan ayrılarak, beyaz rengini almasıdır. Daha sonra bu buğdaylar yıkanır ve temiz bir beze serilerek 2 gün kurutulur. Ardından kurutulan buğdaylar tekrar gözden geçirilerek temizlenir ve keşkek haline gelir. Bu işlemler 15 yıl öncesine kadar bu şekilde yapılmıyordu. Günümüzde ise makine ile yapılır. Elde edilen keşkeği yemek haline getirmek için öncelikle pişecek olan keşkek 10 saat kadar ıslatılır. Daha sonra büyük bir kazanın içine bir miktar sıvı yağ koyulur. Islatılan keşkekler kazanın içine atılır. Biraz kavrulduktan sonra su ilave edilir. Suyunu alana kadar kısık ateşte 3 saat pişirilir. Daha önceden pişirilmiş olan bir tavuk içine katılır. Keşkek piştikten sonra büyük bir kepçe ile karıştırılarak ezilir. Kıvamını aldıktan sonra hazır hale gelir. Sofralara servis edilirken salça ve et suyundan elde edilen sos, tabakların üzerine ilave edilir (KK-1). Düşün, mevlit gibi özel günlerde yapılan yöresel bir yemektir. (**Dübek taşı;** içi oyuk olan, keşkek dövmek ezmek için kullanılan taş (KK-1)).
- ¹³ **Al yazma:** Askerlerin eğlencelerinde omuzlarına taktıkları, isimlerinin yazılı olduğu, özel olarak yaptırılan kırmızı renkli başörtü (KK-1, 6).
- ¹⁴ **Para çevirme:** Düşün ve eğlencelerde oynayanlara başının üzerinden para çevirerek paranın çalgıcıya verilmesi (KK-1, 3).
- ¹⁵ **İslamoğlu oyunu;** düşünlerde, eğlencelerde oynanan yöresel bir oyundur. Oyunun kendine özgü hareketleri ve müziği vardır. Oyuncu sayısı en az iki kişidir. Sınırlama yoktur, kalabalık bir şekilde de oynanır. Müziğin başlamasıyla oyuncular daire oluşturarak melodi kısmında dönerler. Müziğin sözlerinin başlamasıyla ellerini kaldırarak önce sağ ayaklarını kaldırıp yere koyarlar. Sonra tekrar sağ ayaklarını aynı şekilde kaldırıp koyarlar. Ardından sol ayaklarını kaldırıp koyduktan sonra yere çökerler. Birkaç defa böyle yaptıktan sonra müzikle birlikte çökerek el çıparlar. Ayağa kalktıktan sonra kendi etrafında dönerler. Müziğin sözlerinin olduğu bölümde bu şekilde oynarlar, melodi kısmında oluşturdukları dairede dönerler (KK-1).
- ¹⁶ Uşak ili Banaz ilçesinin dışında Elâzığ (Şenocak, 2020: 55), Burdur (Acar, 2022: 217); Gaziantep, Adana (Fidan, 2008: 63-64), Kütahya (Şahin, 2008: 72), Giresun (Melikoğlu, 2018: 427), Manisa-Demirci (Çakırçoban, 2021: 63), Manisa-Selendi (Acar, 2018: 60-61), Tokat-Erbaa (Bolat, 2020: 127) gibi Anadolu’nun farklı yerlerinde de askere giden kişiye kına yakma geleneği vardır. Amasya’nın Göynücek Alan Köyü’nde (Kalay, 2001: 203), Mersin’in Silifke ilçesine bağlı Kırtıl Köyünde ise askerlik dönüşünde kına yakma geleneği vardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız. (Yiğit, 2009: 120).
- ¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız. (Şenocak, 2020: 52-53; Fidan, 2008: 70-71; Yiğit, 2009: 94-109).
- ¹⁸ Bu uygulamanın benzeri Tokat-Erbaa’da da vardır. Askerden izine gelen ya da askerliği biten bir kişinin eve gelme haberini ailesine söylenmesi sonucunda hediye alma geleneğine “müjde alma” adı verilir. Müjdeyi veren ilk kişiye asker ailesi tarafından müjdeli haberi veren kişi kıza yazma, erkekse çorap gibi çeşitli hediyeler verilir (Bolat, 2020: 129-130).

- ¹⁹ Adana’da asker mevlidi, gençler askere gitmeden önce ailelerin maddi durumlarının uygunluğuna göre yapılmaktadır. Gencin askerliğini kazasız belasız bir şekilde tamamlayıp gelmesi için mevlit okutulmaktadır. Mevlitte helva ve şerbet ikram edilir (Artun, 2006: 211). Eskişehir Mihaliççık’ta gencin askere gitmesinden bir gün önce mevlit okutulur ve misafirlere yemek verilir. Balıkesir Yakupköy’de gencin askere gitmesinden birkaç gün önce yatsı namazından önce camide mevlit okutulur. Mevlit esnasında lokum, bisküvi dağıtılır ve gül suyu ikram edilir (Yiğit, 2009: 93). Trabzon’da da mevlit okutulur ve yemek ikram edilir (Önal, 2004: 139).
- ²⁰ Uşak ilinin Banaz ilçesinin dışında; Burdur (Acar, 2022: 217-218), Adana (Yiğit, 2009: 120) gibi Anadolu’nun farklı yerlerinde de askerin dönüşü sonrasında asker aileleri tarafından, oğullarının askerliğini tamamlayıp gelmeleri durumunda adak adadıkları tespit edilmiştir. Adana (Fidan, 2008: 67) ve Çanakkale’de (Yiğit, 2009: 94) ise gençler askere gönderilmeden önce kurban kesilmektedir.
- ²¹ Derleme çalışması esnasında yörede askerlikle ilgili halk edebiyatı ürünlerinden sadece mani tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışmada sadece mani metinleri ve incelemesi yapılmıştır.

Kaynaklar

- ACAR, A. (2018). *Manisa İli Selendi İlçesi Geçiş Dönemleri ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ACAR, H. (2022). *Kültürel ve Sosyal Bağlamda Burdur Törenleri*, Konya: Palet Yayınları.
- AKARPINAR, B. (1999). *Türk Kültüründe Dinî Törenler ve Mevlid Kutlamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKCA, G. (2009). *Dişarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARTUN, E. (2017). *Türk Halkbilimi*, Adana: Karahan Kitabevi Yayınları.
- BİNİCİ, S. (2019). *Afyonkarahisar İli Sultandağı İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOLAT, Y. E. (2020). *Tokat Erbaa’da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BORATAV, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar-Töre ve Törenler-Oyunlar)*, Ankara: BilgeSu Yayınları.
- ÇAKIRÇOBAN, M. (2021). *Manisa İli Demirci İlçesi Ayvaalanı Köyü Monografisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELİK, A. (2005). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEVECİ, R. (2021). *Amasya Yöresi Geçiş Dönemleri, Takvim ve Bereket Ritüelleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURDU, B. ve DURDU, A. (2009). “Anadolu Kültüründe Kına”, *Cogito*, S. 44-45, 235-253.
- EKİCİ, S. (1997). “Gaziantep’te Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri Üzerine Bir Araştırma”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Senksiyon Bildirileri*, 122-141, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- FİDAN, S. (2011). “Türk Kültüründe Askerî Giyim Kuşam ve Asker Modası”, *Millî Folklor*, Y. 23, S. 92, 95-105.
- FİDAN, S. (2020). *Asker Folkloru*, Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- GALİNA, S. (2000). “Geçiş Ritüellerindeki Benzerlikler”, çev. Kalmamat Kulamşayev, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 185-195, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- GÖKÇE, G. (2017). *Âşık Ömer (17. YY) Divanı’nda Askerlikle İlgili Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- KALAFAT, Y. (1995). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- KALAY, A. (2001). “Amasya İli Göynücek İlçesine Bağlı Alan Köyünde Askerlik Uygulaması ile İlgili Gelenek Görenekler”, *Folklor/Edebiyat*, S. 2, 202-203.
- KANDEMİR, M. Y. (2013). “Ziyaret”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 496-498.
- KETRE, M. (1986). “Adana Halk Kültüründe Askeri Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği”, *Anabritannica*, C. II, S. 87, 456-465.
- KILIÇ, M. (2019). *Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KINACI, S. (2009). *Muğla İli Milas İlçesi Çomak Dağ Köyleri Folkloru Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIYAK, A. (2005). *Baskil ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIYAK, A. (2005). *Baskil ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUKTAŞ, M. (2021). *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’ndeki Eski Oğuzca Askeri Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi SBE.
- KÜÇÜKBASMACI, G. (2016). “Kültürel Bellek ve Süreklilik: Kına Gecelerinden Mezuniyet Kınalarına”, *Milli Folklor*, Y. 28, S. 112, 73-94.
- MELİKOĞLU AKIN, A. (2018). *Giresun İli Halkbilim Monografisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MORMENEKŞE, F. (2007). *Bir Erginlenme Modeli Olarak Askerlik Folkloru*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖNAL, M. N. (2004). “Trabzon’da Asker Düğünü”, *Milli Folklor*, Y. 16, S. 64, 137-140.
- ÖZKÜTÜKÇÜ, H. (2016). *1923-1946 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Romanında Askerler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- PİŞKİN, H. N. (2019). “Kına” mad., *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 58-59.
- ŞAHİN, F. (2008). *Kütahya-Allıören Köyü Folklor Örnekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞENOCAK, E. (2020). “Kültürel Bellekte Askere Yollama Geleneği: Baskil (Elâzığ) ve Çevresi Örneği”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Y. 8, S. 22, 49-61.
- TANYU, H. (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- TAŞBAŞ, Z. (1989). *Akören Monografisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TEZCAN, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TOKMAK, Y. (2009). *Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOYGAR, K. (1982). “Türkiye’de “Mevlid” Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV (Gelenek, Görenek ve İnançlar), 517-534, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- YILDIRIM, V. (1996). *Baki Divanı’nda Siyasi ve Askeri Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, Z. (2019). *Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlendirme-Ölüm-Sünnet-Askerlik-Hac)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.msb.gov.tr/Askeralma/icerik/yoklama-islemleri> (Erişim: 24.01.2025)

URL-2: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/asal/8-Askeralma%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi%2007_08_2023.pdf (Erişim: 29.01.2025)

URL-3: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/asal/7179_19072022.pdf (Erişim: 29.01.2025)

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Fadime Yağcı, 1973, Banaz, İlkokul, Ev Hanımı, (Görüşme: 15.02.2019).

KK-2: Aslı Yağcı, 1998, Banaz, Ortaokul, İşçi, (Görüşme: 17.02.2019).

KK-3: Gökhan Yağcı, 1996, Banaz, Lise, İşçi, (Görüşme: 24.02.2019).

KK-4: Nihat Yağcı, 1978, Banaz, İlkokul, İşçi, (Görüşme: 25.02.2019).

KK-5: İsmail Yalçın, 1980, Banaz, İlkokul, İşçi, (Görüşme: 25.02.2019).

KK-6: Saniye Yağcı, 2000, Banaz, Üniversite öğrencisi, (Görüşme: 26.02.2019).

KK-7: Şükran Yalçın, 1980, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, (Görüşme: 15.02.2019).